

Vilniaus universitetas
Filosofijos fakultetas
Psichologijos institutas

Eimantė Kripaitė

Teisės psichologijos studijų programa
Magistro darbas

Agresijos ir požiūrio į ją ryšys su suvokiamu bausmės teisingumu

Darbo vadovė: doc. dr. Vilmantė Pakalniškienė

Vilnius 2019

Turinys

SANTRAUKA	3
SUMMARY	4
PRATARMĖ	5
1. ĮVADAS	6
1.1. Agresijos samprata.....	6
1.2. Agresijos rūšys.....	8
1.3. Asmens ypatumai, didinantys agresijos pasireiškimo tikimybę.....	9
1.4. Suvokto teisingumo samprata.....	11
2. TYRIMO METODIKA	14
2.1 Tyrimo dalyviai	14
2.2 Tyrimo instrumentai	14
2.3 Tyrimo eiga	18
2.4 Duomenų analizė	18
3. REZULTATAI	19
4. REZULTATŲ APTARIMAS	23
IŠVADOS	26
LITERATŪRA	27
PRIEDAI	29
1 priedas. Suvoktam bausmės vertinimui naudotos istorijos	29
2 priedas. Teiginiai, po bandomojo tyrimo pašalinti iš požiūrio į agresiją skalės	32

Agresijos ir požiūrio į ją ryšys su suvokiamu bausmės teisingumu

Eimantė Kripaitė, Vilnius, Vilniaus universitetas, 2019, 30 psl.

Santrauka

Pastaruoju metu visuomenėje vis dažniau galima pastebėti kalbas apie nusikalstamas veikas bei įvairius pasisakymus apie skiriamas bausmes. Vieniems jos atrodo per švelnios, kitiems per griežtos. Šiuo darbu bandyta nustatyti ryšį tarp agresijos bei požiūrio į ją ir suvokto bausmės teisingumo (t.y. ar bausmė vertinama kaip pakankama), taip pat išsiaiškinti veiksnius, nuspėjančius suvoktą bausmės vertinimą.

Tyrimo dalyvavo 146 žmonės (14 iš jų vyrai) nuo 18 iki 64 metų. Tyrimo dalyviai atrinkti taikant netikimybine atranką. Tyrimas atliktas naudojant Agresijos klausimyną, specialiai šiam tyrimui buvo sukurta Požiūrio į agresiją skalė ir Suvokto bausmės vertinimo skalė. Duomenų analizei naudotos koreliacijos, vidurkių palyginimai, daugialypė regresija bei patvirtinančioji faktorių analizė. Ryšių tarp agresijos bei požiūrio į ją ir suvokto bausmės vertinimo neaptikta, taip pat nepavyko identifikuoti veiksnių, galinčių nuspėti suvoktą bausmės vertinimą. Remiantis šio tyrimo rezultatais galima planuoti kitus tyrimus, kurie padėtų išsiaiškinti nustatytų ryšių priežastis, įtraukus daugiau ir įvairesnių kintamųjų bandyti nustatyti, kas nuspėja suvoktą bausmės vertinimą.

Raktiniai žodžiai: agresija, požiūris į agresiją, suvoktas bausmės teisingumas

Aggression and attitudes towards it in a relationship with perceived justice of punishment
Eimantė Kripaitė, Vilnius, University of Vilnius, 2019, 30 p.

Summary

Recently, there has been a growing tendency in society to talk about criminal acts and various statements about punishment. For some people they look too gentle, for others - too strict. This work attempted to establish the relationship between aggression and attitudes towards it and perceived justice of punishment (that is, whether the punishment is considered as sufficient), as well as to find out the factors that predict the perceived punishment.

The study included 146 people (14 of them men) from 18 to 64 years old. The participants of the study were selected through non-probability sampling. The study was conducted using an Aggression questionnaire, the scale of Attitudes toward aggression and the scale of Perceived evaluation of penalty were created specifically for this study. For data analysis corrections, average comparisons, multiple regression, and confirmatory factor analysis were used. There was no link between aggression and the attitudes towards it and the perceived evaluation of punishment, and it was not possible to identify the factors that could predict the perceived evaluation of punishment. Based on the results of this study, it is possible to plan other studies to find out the reasons for the identified relationships by including more and more various variables, to try to determine what predicts perceived evaluation of punishment.

Key words: aggression, attitudes towards aggression, perceived justice of punishment

Pratarmė

Pastaruoju metu žiniasklaidoje vis dažniau galima pastebėti straipsnius, susijusius su agresyviu elgesiu. Dažniausiai aprašomos nužudymo ar sveikatos sutrikdymo bylos, tačiau galima pastebėti padidėjusį dėmesį ir agresijai prieš gyvūnus. Kalbant apie agresyvų elgesį svarbu suprasti, kokios galimos jo formos, kada ir kodėl toks elgesys pasireiškia, kas daro tam įtaką.

Agresija gali pasireikšti labai įvairiai. Dažniausiai susidūrę su šia sąvoka pirmiausia pagalvojame apie fizinį smurtą, tačiau lygiai taip pat agresija gali būti verbalinė, galima skirstyti ją pagal tiesioginį ir netiesioginį pasireiškimą (pasyviai agresyvų elgesį). Visgi, kalbant apie agresiją bei jos rūšis ne mažiau svarbu ir tai, kas paskatina jos pasireiškimą.

Žmogaus elgesį gali lemti nemažai veiksnių. Itin svarbu tai, kokioje aplinkoje žmogus gyvena. Ypač tai svarbu vaikystėje, kuomet formuojasi vertybės, elgesio normos ir pan. Svarbi ir medijų įtaka, kurios neretai formuoja požiūrį vienu ar kitu klausimu. Dar vienas nemažiau svarbus veiksnys - asmenybė. Įvairių asmenybės bruožų deriniai, psichikos, elgesio sutrikimai gali lemti asmens polinkį į agresiją. Vis dėlto, sunku pasakyti, kurie veiksniai būtų patys svarbiausi agresyvaus elgesio pasireiškimui, reikia pripažinti, kad kiekvienu atveju jų svarba gali būti labai individuali, galimi įvairūs veiksnių deriniai.

Kaip jau minėta, žiniasklaidoje agresija dažnai sutinkama straipsniuose apie smurtines nusikalstamas veikas. Natūraliai šalia to atsiranda ir bausmės sąvoka. Įdomu tai, kaip bausmę suvokia visuomenė ir pats teisės pažeidėjas. Idealiu atveju bausmė visų turėtų būti suvokiama kaip teisinga, tačiau dažniausiai nutinka taip, kad teisės pažeidėjas laiko ją per griežta, aukai (dažniausiai jos poziciją palaiko ir visuomenė) bausmė atrodo per švelni. Ypač švelnios bausmės, visuomenės nuomone, skiriamos už smurtą prieš gyvūnus. Vis dėlto, suvokto teisingumo jausmas priklauso ne tik nuo paskirtos bausmės už nusikalstamą veiką, bet ir nuo daug kitų dalykų. Tai gali būti galimybė dalyvauti bylos nagrinėjimo procese bei užduoti klausimus, pasitikėjimas teisėsauga, vaidmuo teismo proceso metu ir pan.

Šiame darbe bus bandoma nustatyti ryšį tarp agresijos, požiūrio į ją ir suvokto bausmės teisingumo. Taip pat bus bandoma išsiaiškinti, kokie veiksniai dažniausiai lemia bausmės vertinimą (t.y. ar bausmė vertinama kaip pakankama).

Įvadas

Agresiją aiškinančios teorijos

Agresija žmonėms buvo būdinga jau nuo seno. Kovos dėl žemės bei išteklių leido stipresniems išlikti. Tačiau pastaruoju metu agresyvus elgesys dažniau vertinamas neigiamai. Tai skatina žmones ieškoti kitokių, neagresyvių būdų vienai ar kitai problemai spręsti. Nepaisant to, agresija išlieka paplitusi, todėl pabandykime panagrinti, kaip ją aiškina įvairios teorijos.

Bene viena seniausių agresyvų elgesį aiškinančių teorijų - instinktų agresijos teorija. Jos šalininkai teigia, kad agresija yra įgimta. Froidas manė, kad egzistuoja gyvenimo ir mirties instinktai. Jis aiškino, kad agresyvus elgesys atsiranda tada, kai mirties instinktų energija nukreipiama į išorę. Kitas instinktų teorijos atstovas Lorenzas daugiausiai analizavo agresijos pasireiškimą tarp gyvūnų. Jo manymu, žmogus per greitai pakeitė natūralias gyvenimo sąlygas, dėl ko agresija kartais tampa pražūtinga. Žmogus neturi natūralių ginklų, tokių kaip aštrūs dantys ar nagai, iš prigimties jis nėra plėšrus, todėl ir agresijos slopinimo mechanizmai silpni. Atsiradus begalei dirbtinių ginklų žmogus tapo itin pavojingas, tačiau agresijos slopinimas išliko silpnas. Vis dėlto, instinktų agresijos teorijos nemažai kritikuojamos. Jos negali paaiškinti, kodėl vieni žmonės agresyvesni už kitus ar kodėl agresija turi daug formų. Kritikai taip pat teigia, kad žmogus savo agresiją gali kontroliuoti aukštesniais psichiniais procesais, be to, jos pasireiškimą gali paveikti kintanti aplinka bei socialinė patirtis (Suslavičius ir Valickas, 1999). Nors, kaip teigia instinktų teorijos, agresija yra įgimta, matyti, kad visapusiškai paaiškinti agresyvaus elgesio jos negali.

Dollardo ir jo kolegų frustracijos agresijos teorija pasižymi visapusišku agresyvaus elgesio aiškinimu. Autoriai teigė, kad agresija yra frustracijos pasekmė, o frustracija - trukdymas siekti norimo tikslo. Anot jų, tai, kokio laipsnio agresiją sukels frustracija, lemia trys veiksniai: blokuojamo potraukio stiprumas (kuo labiau asmuo nori kažką pasiekti, tuo agresyviau reaguoja esant trukdžiams); frustracijos visapusiškumas (kuo visapusiškesnis trukdymas, tuo didesnė frustracija, vadinasi, didesnė ir agresija); nedidelių frustracijų susikaupimas (atskirai jos agresijos greičiausiai nesukeltų). Kiek vėliau teorija buvo papildyta. Pripažinta, kad agresija yra tik viena iš galimų reakcijų, tačiau frustracija taip pat gali sukelti atsitraukimą, apatiją, regresiją ar fiksaciją. Taip pat svarbu paminėti toleranciją frustracijai. Tai individualus slenkstinis dydis, kurį peržengus pasireiškia reakcija į frustraciją. Kaskart slenkščio riba gali būti skirtinga, tai priklauso nuo įvairių dalykų, pavyzdžiui, nuovargio, nuotaikos ir t.t. Teorijos autoriai pažymi, kad agresija gali būti perkelta ir išreikšta ne prieš frustratorių, o prieš kokį nors kitą objektą. Aprašomi keli dėsningumai, kuriais remiantis vyksta perkėlimas: kai tiesioginė agresija negalima, nes frustratorius

nepasiekiamas, ji bus perkelta į panašiausią objektą; kai tiesioginė agresija negalima dėl išgyvenamo konflikto (bausmės baimės), ji bus perkelta į tarpinį savo panašumu objektą (jis turės ir panašumų, ir skirtumų su frustratoriumi); jeigu frustratorius sukelia vengimą (stiprią bausmės baimę), tuomet agresija bus perkelta į visai nepanašų objektą. Be to, perkeliant agresiją gali keistis ne tik jos objektas, bet ir forma (fizinė, verbalinė ir pan.). Vėliau autoriai, bandantys papildyti pagrindinę teoriją, kalbėjo, jog nors frustracija ir sukelia agresiją, tai, ar agresija bus išreikšta, priklauso įvairių aplinkos veiksnių, kurie kiekvieną asmenį gali veikti skirtingai (Suslavičius ir Valickas, 1999). Matyti, kad frustracijos agresijos teorija apima daug aspektų, visgi, ji nėra laikoma vienintele „teisinga“ teorija.

Banduros socialinio mokymosi agresijos teorija yra gana plačiai žinoma ir gana dažnai aptarinėjama. Autorius teigė, kad agresija išmokstama ir naudojama lygiai taip pat, kaip ir kitos elgesio formos. Toks mokymasis vyksta per tiesioginę patirtį, kuomet už agresyvų elgesį susilaukiama pastiprinimo. Svarbus ne tik pastiprinimas, bet ir jo būdas, t. y. ar jis suteikiamas kaskart, ar tik kartais. Pasirodo, jog dalinis pastiprinimas sukelia agresyvesnes reakcijas, kurios būna atsparesnės užgesimui. Kitas Banduros išskirtas agresijos mokymosi būdas - modeliavimas (mokymasis stebint). Modeliais gali būti realūs žmonės, personažai ir pan., tačiau jų įtaka gali priklausyti nuo statuso, turimos kontrolės ir t.t. Svarbu ir tai, kokių pasekmių už savo elgesį susilaukė modelis, jei jis buvo nubaustas, didesnė tikimybė, kad kiti bus mažiau linkę kartoti jo veiksmus. Atlikęs įvairius tyrimus Bandura nustatė, kad stebėtojas gali išmokti agresijos, bet jos nereikšti, be to, bausmės, skiriamos modeliui, netrukdo išmokti agresijos. Įdomu tai, kad stebėtojas gali perimti kelių modelių elgesio komponentus, taip pat modelis gali ne tik išmokyti ko nors naujo, bet ir paskatinti pasirinkti jau anksčiau išmoktą elgesį arba priešingai, paskatinti išmokto elgesio slopinimą. Kaip jau minėta, agresija gali būti pastiprinama, kas padeda jai įsitvirtinti elgesyje, tačiau pastiprinimai gali būti ne tik išoriniai, bet ir vidiniai, pavyzdžiui, pasitenkinimo jausmas, nuobodulio atsikratymas ir pan. Dar daugiau, Bandura teigia, kad dėl įvairių neutralizacijos priemonių (atsakomybės neigimo, pasekmių nuvertinimo ir pan.) agresyvus elgesys ilgainiui gali sukelti savipastiprinimą (Suslavičius ir Valickas, 1999). Matyti, jog socialinio mokymosi agresijos teorija gali paaiškinti nemažą dalį agresyvaus elgesio pasireiškimo, tačiau jos dėmesys daugiausiai sutelktas į įvairius patirties aspektus, mažiau kreipiant dėmesį į įgimtus dalykus.

Dodge - dar vienas autorius, kalbėjęs apie agresyvų elgesį ir sukūręs agresijos teoriją. Jis manė, kad žmogaus reakcija priklauso nuo to, kaip jis apdoroja gaunamą informaciją. Buvo išskirti keli informacijos apdorojimo žingsniai: stimulų kodavimas (agresyviems žmonėms neretai būdingos praleidimo klaidos); stimulų mintinė reprezentacija (esant provokacinei situacijai užkoduoti stimulai dažnai interpretuojami kaip priešiški); tikslų išaiškinimas (agresija gali

pasireikšti, kai tikslai neatitinka situacijos reikalavimų ar socialinių normų, kai jie yra nelankstūs, nepakankamai koordinuoti); galimų reakcijų generavimas (kuo jų mažiau, tuo didesnė agresijos tikimybė); reakcijų įvertinimas (agresija gali atsirasti, kai žmogus reakciją vertina paviršutiniškai ar visai jos nevertina, kai agresyvių reakcijų pasekmės vertinamos per pozityviai, kai Aš efektyvumas numatant agresyvias reakcijas vertinamas gana aukštai); reakcijų įgyvendinimas. Autoriaus manymu, informacijos apdorojimui didelę įtaką gali turėti ankstyvoji patirtis, dėl kurios gali susiformuoti tendencingas informacijos perdirbimo modelis (čia itin svarbus tampa selektyvus dėmesys ir pozityvus agresyvių reakcijų vertinimas) (Suslavičius ir Valickas, 1999). Vienas didžiausių Dodge teorijos plusų yra tas, jog nustatius, kuriame informacijos apdorojimo etape vyksta mąstymo klaidos, galima dirbti būtent ties tuo.

Huesmanno agresijos teorija kalba apie kognityvinius elgesio scenarijus, kurie išmokstami vaikystėje. Scenarijai padeda suprasti įvykius, leidžia susidaryti elgesio planą bei prognozuoti pasekmes. Autoriaus manymu, agresyvaus elgesio scenarijų išmokimas susijęs su pozityviais pastiprinimais, taip pat jie gali būti išmokstami stebint kitų žmonių elgesį. Scenarijų atkūrimas priklauso nuo to, kiek yra orientuojančių stimulų (tokių, kurie buvo užfiksuoti įsimenant konkrečių elgesio scenarijų). Taikant scenarijus taip pat svarbūs ir emociniai išgyvenimai, darantys įtaką tam, į kokius stimulus atkreipiamas dėmesys, kaip jie vertinami ir pan. Žinoma, scenarijai nėra taikomi visiškai akiai, įprastai žmogus vertina, kiek scenarijus yra tinkamas konkrečiai situacijai (atsižvelgiama į pasekmes, savo galimybes, kiek jis atitinka vidinius standartus) (Suslavičius ir Valickas, 1999). Visgi reikia pripažinti, kad dirbti pagal šią teoriją norint koreguoti agresyvų elgesį gali būti sunku, nes scenarijai sunkiai leidžiasi koreguojami.

Iš aptartų teorijų matyti, kad vienos didžiausių dėmesį skiria įgimtiems dalykams, kitos išmokimui, kognityvikai ir pan. Vis dėlto, nėra vieningos nuomonės, kuri iš teorijų geriausia.

Agresijos rūšys

Dažniausiai agresija asocijuojama su fiziniu smurtu. Agresyviais žmonėmis visuomenėje įprastai laikomi tie, kurie smurtauja fiziškai, o verbalinę agresiją linkusiems naudoti žmonėms ieškoma kitokių epitetų (pvz. rėksnys, storžievis, besityčiojantis ir t.t.). Visgi, agresija - tai ne tik fizinis smurtas, todėl pabandykime pasiaiškinti, kokios gali būti jos rūšys.

Berkowitzas išskyrė reaktyvią ir instrumentinę agresiją. Reaktyvi agresija siejama su įgimtu polinkiu pašalinti nemalonių stimulų šaltinį. Tuo tarpu instrumentinė agresija - žalos darymas siekiant kokių nors kitų tikslų. Anot Berkowitzo, agresyvūs veiksmai apima abi agresijos formas,

tačiau jo manymu, reaktyvi agresija svarbesnė norint suprasti žiaurų žmonių elgesį (Žukauskienė, 1999).

Bussas taip pat išskyrė dvi agresijos rūšis. Tai pykčio agresija, kurią sukelia skausmingi stimulai, ir instrumentinė agresija, skirta įvairiems tikslams pasiekti. Atrodytų, kad toks skirstymas sutampa su Berkowitzo pasiūlytu, tačiau Bussas instrumentinę agresiją laikė svarbesne ir išskaidė ją į smulkesnes rūšis. Fizinė agresija - skausmo kitam sukėlimas, žodinė - siekis atstumti ar išgąsdinti, tiesioginė agresija nukreipta į šalia esančią auką, netiesioginė - tai kenkimas aukai per atstumą, aktyvi agresija pasireiškia aktyviais veiksmais, o pasyvi - neveikimu arba tokiais veiksmais, kurie neleidžia aukai pasiekti savo tikslų. Svarbu paminėti, kad pasirinkdamas pasyvią ar netiesioginę agresiją agresorius gali išvengti atpažinimo, o kartu ir atsakomybės už savo padarytą žalą (Žukauskienė, 1999).

Matyti, kad Busso agresijos skirstymas labiau išplėtotas bei įnešantis daugiau aiškumo, konkretumo apie tai, kokios gali būti agresijos formos. Tačiau pažvelgus atidžiau galima pastebėti, kad kartais jos gali persidengti. Pavyzdžiui, žodinė agresija gali būti ir tiesioginė (pvz. žmogaus įžeidinėjimas), ir netiesioginė (pvz. paskalų apie kitą skleidimas). Galima galvoti, nuo ko priklauso, kokią agresijos formą žmogus pasirenks ar kas apskritai gali daryti įtaką agresijos pasireiškimui, todėl pabandykime tai apžvelgti kitame skirsnyje.

Asmens ypatumai, didinantys agresijos tikimybę

Apžvelgdami teorijas galėjome pamatyti, kaip agresyvų asmens elgesį gali veikti aplinka, kognityviniai procesai, išmokymas ir pan. Tačiau pabandykime pasigilinti, kokie individualūs veiksniai gali daryti įtaką agresijos pasireiškimui.

Paprastai agresija siejama su vyriška lytimi. Dėl šios priežasties anksčiau moterys net nebūdavo įtraukiamos į agresijos tyrimus. Vėliau pradėta manyti, kad agresijos pasireiškimas tarp lyčių skiriasi ne tik kiekybiškai, bet ir kokybiškai. Įprastai tyrimo objektas buvo fizinė agresija, kadangi ji akivaizdesnė nei kitos agresijos rūšys. Tačiau būdamos fiziškai silpnesnės moterys turėtų rasti kitų būdų agresijai išreikšti (Björkqvist, 1994). Taip pamažu išsivystė idėja, kad vyrams labiau būdinga fizinė, o moterims - verbalinė agresija. Tai, kad vyrams labiau būdinga fizinė agresija, patvirtina ir tyrimų duomenys, tačiau dėl verbalinės agresijos didesnio būdingumo moterims nesutariama. Nustatyta, kad ankstyvoje paauglystėje mergaitės labiau linkusios naudoti netiesioginę agresiją nei berniukai - jos daugiau manipuliuoja kitais, pačios stengiasi neįsitraukti tiesiogiai, dažniau naudoja ignoravimo ar vengimo strategijas (Björkqvist, Österman & Kaukiainen, 1992). Tačiau kitas tyrimas, nors ir patvirtina fizinės agresijos būdingumą vyriškai lyčiai, neranda lyčių

skirtumų nei verbalinės, nei netiesioginės agresijos naudojime (Žukauskienė, 1999). Nors vyrų ir moterų polinkį naudoti tam tikrą agresijos rūšį dar reikėtų tyrinėti išsamiau, kol kas aišku, kad fizinė agresija labiau būdinga vyrams.

Vienas svarbių aspektų, vertinant žmogaus elgesį - asmenybės sutrikimai. Esant jiems asmuo gali būti paranoiškas, sutrikimas gali veikti jo nuotaiką bei elgesį. Nenuostabu, kad kai kurie sutrikimai gali nulemti ir agresijos pasireiškimą. Paranoidinį asmenybės sutrikimą turintys žmonės neretai būna praradę ryšį su realybe, jiems atrodo, kad kiti priešišškai nusiteikę jų atžvilgiu. Šių žmonių agresija gali pasireikšti kaip gynybinė reakcija nepaisant to, kad dažniausiai nėra nuo ko gintis. Šizoidinį asmenybės sutrikimą turintys asmenys įprastai būna ramūs vienišiai, tačiau juos gali ištikti agresijos lydimi pykčio priepuoliai, jei pažeidžiama jų asmeninė erdvė. Šizotipinį sutrikimą turintys asmenys gyvena tarsi savo susikurtame pasaulyje. Jų agresyvus elgesys gali būti betikslis, impulsyvus, o aukos jiems gerai pažįstamos (kitaip sakant, dažniausiai jie išsilieja ant artimųjų). Bene labiausiai su žiauriu elgesiu siejamas asocialios asmenybės sutrikimas. Tokie žmonės stokoja empatijos, negeba pakelti frustracijos būsenos, nepaklūsta autoritetams. Dėl šių priežasčių jie nesilaiko socialinių normų ir neretai tampa žiaurūs. Ribinis asmenybės sutrikimas taip pat turi sąsają su smurtu. Dėl prastai valdomų emocijų, impulsyvumo, neretai lydimų piktnaudžiavimo svaigiosiomis medžiagomis, žmonės su ribiniu asmenybės sutrikimu gali tapti agresyvūs. Narcisistinį asmenybės sutrikimą turintys žmonės jaučia nenumaldomą dėmesio ir žavėjimosi jais troškimą ir naudoti agresiją siekdami patenkinti tokį poreikį. Priklausomos asmenybės sutrikimą turintys asmenys dažnai jaučia nerimą ar stiprų pyktį, jei jaučiasi išduoti. Tokiu atveju savo agresiją jie gali nukreipti prieš save arba prieš juos įskaudinusį asmenį (Esbec & Echeburua, 2010). Žinoma, išskiriama ir daugiau asmenybės sutrikimų, tačiau jų ryšys su agresija pastebimas gerokai rečiau.

Kalbant apie agresyvų elgesį negalima nepaminėti psichopatijos. Psichopatai apibūdinami kaip negebantys jausti empatijos, tačiau jie gali suvokti tai, ką jaučia kiti žmonės. Dėl hormoninių pokyčių jie nejaučia baimės ar nerimo. Psichopatai, norėdami patenkinti savo sadistiškus poreikius ir pajusti sužadlinimą, gali būti itin žiaurūs su savo aukomis (Lillard, Johnson & Vitacco, 2017). Žinoma, reikia paminėti, kad ne visi psichopatai yra žiaurūs nusikaltėliai, dalis jų išmoksta prisitaikyti visuomenėje.

Situaciniai veiksniai, tokie kaip svaigiųjų medžiagų vartojimas, taip pat gali daryti įtaką agresyviai elgesiui. Alkoholio ir agresijos sąsajos, aptiktos tyrimuose, aiškinamos įvairiai. Priežastys gali būti tiesioginės - alkoholis blokuoja tuos smegenų centrus, kurie atsakingi už agresyvaus elgesio kontrolę. Svarbios gali būti ir netiesioginės priežastys, pavyzdžiui, sumažėjęs budrumas, netikslus rizikos įvertinimas, padidėjęs emocinis labilumas. Reikšmės gali turėti ir

psichologiniai aspektai, kadangi žmonės dažnai tikisi, kad alkoholis skatins agresiją, būdami apsvaigę ir elgdami agresyviai gali atsakomybę už tai perkelti aplinkybėms, t.y. alkoholiui (Buchman & Cooper, 1990).

Darosi vis aiškiau, kad agresijai gali daryti įtaką daug ir įvairių veiksnių. Dažniausiai pasireikšti agresyviai elgesiui reikia kelių tam palankių veiksnių kombinacijos. Natūralu, kad kuo daugiau tokių veiksnių susijungia, tuo agresyvesnis žmogus gali tapti.

Suvokto bausmės teisingumo samprata

Kartais tai, kas vienam atrodo teisinga, kitam gali pasirodyti visiškai neteisinga. Čia susiduriame su problema, kokiais kriterijais vertinti teisingumą, kaip jį apibrėžti. Neretai teisingumas bandomas tapatinti su nešališku, objektyviu sprendimo priėmimu, tačiau tokio aiškinimo nepakanka. Rawlso filosofijoje teisingumas apibūdinamas per kelias idėjas. Pirma, asmuo turi teisę į laisvę, tokios teisės pažeidimas laikomas neteisingu. Antra - teisingumas kaip nešališkumas. Nešališkumas pažeidžiamas, jei du panašūs atvejai vertinami skirtingai. Trečia - lygybės idėja, teigianti, kad moralės požiūriu visi yra lygūs, o ketvirta idėja teisingumą sieja su užsitarnautu atpildu, kitaip sakant, bausme (Veslauskaitė, 1999). Tačiau kalbant apie suvoktą bausmės teisingumą svarbu aptarti ir procedūrinį teisingumą, kuris taip pat turi įtakos bausmės vertinimui kaip teisingos ar ne.

Procedūrinis teisingumas suprantamas kaip ginčo sprendimo būdų ir standartų, lemiančių, ar šalys supras patį ginčo nagrinėjimą ir jo sprendimą kaip teisingą, atitikimas (Justickis ir Valickas, 2006). Taigi, į procedūrinį teisingumą patenka ginčų nagrinėjimas ikiteisminiame procese bei teismo metu, taip pat priimtas sprendimas ir pan. Čia itin svarbus individualus suvokimas. Jei žmonės mano, kad pareigūnai su jais elgiasi tinkamai, jie yra labiau linkę bendradarbiauti. Be to, jei manoma, kad procedūros buvo atliktos tinkamai, labiau sutinkama ir su priimtu teismo sprendimu. Išskirti keli pagrindiniai veiksniai, lemiantys procedūrinį teisingumą: galimybė dalyvauti (galimybė ginčo šaliai pasisakyti proceso metu); pareigūnų elgesio neutralumas (objektyvumas, nešališkumas, rėmimasis faktais); pagarbus ir mandagus pareigūnų elgesys (tai padeda žmogui pasijusti visaverčiu, taip pat tai skatina pralaimėjusią pusę manyti, kad priimtas nuosprendis teisingas); pasitikėjimas pareigūnų geranoriškumu (manymas, kad jie rūpinasi žmonių gerove ir stengiasi padėti). Ne mažiau svarbi apeliacijos galimybė ir tai, kad tos pačios procedūros taikomos visiems vienodai (Valickas, Justickis, Vanagaitė ir Voropaj, 2013). Vis dėlto, įtakos suvoktam teisingumui turi ir įvairūs subjektyvūs veiksniai, pavyzdžiui, lytis, rasė, amžius, pajamos, vaidmuo teismo

procesu, suvokiama bausmės paskirtis (Hawkins, 1980; Einat & Herzog, 2011; Haynes & Cares, 2015).

Kalbant apie suvoktą bausmės teisingumą taip pat vertėtų pakalbėti ir apie pačią bausmės paskirtį. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 41 straipsnis ją apibrėžia labai aiškiai: „sulaikyti asmenis nuo nusikalstamų veikų darymo; nubausti nusikalstamą veiką padariusį asmenį; atimti ar apriboti nuteistam asmeniui galimybę daryti naujas nusikalstamas veikas; paveikti bausmę atlikusius asmenis, kad laikytųsi įstatymų ir vėl nenusikalstų; užtikrinti teisingumo principo įgyvendinimą“. Jei žmogus manys, kad bausmė savo paskirties neišpildo, jis gali laikyti tokią bausmę neteisinga.

Matyti, kad suvoktas bausmės teisingumas gali susidėti iš daugelio dalykų. Čia svarbūs ir vidiniai, ir išoriniai veiksniai. Tačiau tenka pripažinti, kad visus juos sukontroliuoti taip, kad abi ginčo šalys ir visuomenė bausmę laikytų teisinga, gali būti išties sunku.

Tyrimo tikslas: nustatyti, ar yra ryšys tarp agresijos, požiūrio į ją ir suvokto bausmės teisingumo.

Tyrimo klausimai:

1. Ar skiriasi žmonių, pasižyminčių maža, vidutine ir didele agresija, suvoktas bausmės vertinimas?
2. Ar skiriasi žmonių, pasižyminčių neigiamu, vidutiniu ir teigiamu požiūriu į agresiją, suvoktas bausmės vertinimas?
3. Ar skiriasi nukentėjusių ir nenukentėjusių nuo nusikalstamų veikų žmonių suvoktas bausmės vertinimas?
4. Ar yra ryšiai tarp amžiaus ir agresijos, požiūrio į ją, suvokto bausmės vertinimo?
5. Ar yra ryšiai tarp gyvenamosios vietos, kur asmuo praleido didžiąją dalį gyvenimo, ir agresijos, požiūrio į ją, suvokto bausmės vertinimo?
6. Ar yra ryšiai tarp išsilavinimo ir agresijos, požiūrio į ją, suvokto bausmės vertinimo?
7. Ar skiriasi bausmės vertinimas, kai agresija buvo nukreipta prieš gyvūnus ir kai ji buvo nukreipta prieš žmones?

Tyrimo uždaviniai:

1. Nustatyti, kokie veiksniai geriausiai nuspėja suvoktą bausmės vertinimą.
2. Palyginti, kokie veiksniai vertinant bausmę svarbiausi kada nors nuo nusikalstamos veikos nukentėjusiems žmonėms.

3. Nustatyti, ar skiriasi bausmės vertinimas, kai agresija buvo nukreipta prieš žmones ir kai ji buvo nukreipta prieš gyvūnus.

Tyrimo metodika

Tyrimo dalyviai

Tyrimo dalyviai buvo parinkti taikant netikimybinę patogiają imtį. Tyrime dalyvavo 146 asmenys, 14 (9,6%) iš jų vyrai. Respondentų amžius svyravo nuo 18 iki 62 metų. 18 - 29 metų amžiaus grupei priklausė 38 asmenys (26%); 30 - 39 metų - 25 (17,1%); 40 - 49 metų - 45 (30,8%); 50 - 62 metų - 38 (26%). 5 žmonės (3,4%) turėjo pagrindinį išsilavinimą, 63 (43,2%) vidurinį, 32 (21,9%) aukštesnį ir 46 (31,5%) aukštąjį. 40 respondentų (27,4%) didžiąją gyvenimo dalį praleido dideliame mieste, 90 (61,6%) mažame miestelyje, 16 (11%) kaime. 30 žmonių buvo nukentėję nuo nusikalstamos veikos (20,5%), o vienas tyrime dalyvavęs asmuo buvo teistas.

Tyrimo instrumentai

Agresijos klausimynas (Buss, Perry, 1992) buvo naudojamas siekiant įvertinti su agresija susijusius veiksmus bei dominuojančią agresijos formą tarp tyrimo dalyvių. Klausimyną sudaro 29 teiginiai, kuriuos reikia įvertinti 5 balų Likerto skalėje nuo 1 - „labai man nebūdinga“ iki 5 - „labai man būdinga“. Rezultatas - suminis įvertis, kurį skaičiuojant du teiginius reikia apversti. Kuo didesnis įvertis, tuo labiau žmogui būdinga agresija bei su ja susiję veiksniai. Autoriai išskyrė 4 instrumento subskales - fizinę agresiją, žodinę agresiją, pyktį ir priešišumą. Fizinė ir žodinė agresija priskiriama instrumentinei agresijai, pyktis, anot autorių, atspindi psichologinį sujaudinimą ir pasiruošimą agresijai, o priešišumas siejamas su kognityviniu elgesio (šiuo atveju agresijos) komponentu. Leidimą naudoti instrumentą moksliniais tikslais autoriai pateikia savo straipsnyje, žurnale „Journal of Personality and Social Psychology“ (Buss & Perry, 1992).

Klausimynas buvo verčiamas iš anglų kalbos į lietuvių kalbą, tuomet vertimas buvo peržiūrėtas kito asmens. Išversto instrumento patikimumui nustatyti naudotas vidinio suderintumo metodu, Cronbach's alpha 0,84 (originalioje versijoje 0,89). Fizinės agresijos subskalės Cronbach's alpha 0,68 (originalė 0,85), žodinės agresijos - 0,56 (originalė 0,72), pykčio - 0,69 (originalė 0,83), priešišumo - 0,71 (originalė 0,77). Taip pat buvo atliekama patvirtinančioji faktorinė analizė. Teiginių svoriai faktoriuose pateikiami 1 lentelėje, $\chi^2=578,99$, $df=371$, $p<0,001$, $TLI=0,72$, $CFI=0,74$, $RMSEA=0,06$. Matyti, kad turimas subkalių modelis nėra itin geras, kai kurie teiginiai faktoriuje turi labai mažą svorį. Viena iš priežasčių, kodėl taip galėjo nutikti - atsakymą į teiginį galėjo nulemti daugiau nei vienas veiksnys, taip pat galimi vertimo ribotumai.

1 lentelė. Agresijos klausimyno teiginių svoriai faktoriuose naudojant patvirtinančią faktorių analizę

Tiriami faktoriai	Teiginiai	Teiginių svoriai faktoriuje (N=146)
Fizinė agresija	Kartais negaliu kontroliuoti poreikio smogti kitam žmogui.	0,41
	Pakankamai provokuojamas galiu trenki kitam žmogui.	0,46
	Jei kas nors man trenkia, aš trenkiu atgal.	0,57
	Įsiveliu į muštynes šiek tiek daugiau nei vidutinis žmogus.	0,30
	Jei man teks griebtis smurto, kad apginčiau savo teises, taip ir padarysiu.	0,61
	Yra žmonių, kurie privedė mane prie to, kad susimušėme.	0,59
	Negaliu sugalvoti pakankamos priežasties trenkti žmogui.*	0,03
Žodinė agresija	Esu grasinęs/-usi pažįstamiems žmonėms.	0,61
	Buvau taip supykęs/-usi, kad gadinau daiktus.	0,59
	Aš atvirai pasakau draugams, kai su jais nesutinku.	0,23
	Pastebiu, kad dažnai nesutariu su žmonėmis.	0,36
	Kai žmonės mane erzina, galiu pasakyti jiems, ką apie juos manau.	0,45
Pyktis	Negaliu neįsivelti į ginčus, kai žmonės nesutinka su manimi.	0,55
	Draugai sako, kad esu šiek tiek linkęs/-usi ginčytis.	0,64
	Greitai užsidegu, tačiau greitai nusiraminu.	0,39
	Kai esu susierzinęs/-usi, leidžiu savo susierzinimui matytis.	0,53
	Kartais jaučiuosi kaip parako statinė, pasiruošusi sprogti.	0,52
	Esu ramus žmogus.*	0,27
	Kai kurie mano draugai mano, kad esu karštakošis/-ė.	0,61
Kartais aš prarandu savitvardą be geros priežasties.	0,56	
Priešiškumas	Man sunku kontroliuoti savo temperamentą.	0,59
	Kartais mane graužia pavydas.	0,48
	Kartais jaučiu, kad gyvenimas man nesąžiningas.	0,48
	Atrodo, kad kiti žmonės visada gauna gerų progų.	0,44
	Stebiuosi, kodėl kartais jaučiuosi toks pasipiktinęs/-usi dėl smulkmenų.	0,52
	Žinau, ką mano „draugai“ kalba man už nugaros.	0,44
	Esu įtarus/-i dėl perdėtai draugiškų nepažįstamųjų.	0,49
	Kartais jaučiu, kad žmonės juokiasi iš manęs man už nugaros.	0,53
Kai žmonės būna ypač malonūs, galvoju, ko jie nori.	0,43	

Pastaba. * pažymėti teiginiai koduojami juos apverčiant.

Tyrimui buvo sukurta Požiūrio į agresiją skalė. Pirminę skalės versiją sudarė 25 teiginiai, vertinami 4 balų Likerto skalėje nuo 1 - „visiškai nesutinku“ iki 4 - „visiškai sutinku“. Norint

patinkrinti, ar skalė tinkama naudoti, buvo atliktas bandomasis tyrimas, kuriame dalyvavo 26 žmonės nuo 18 iki 60 metų. Testo patikimumas nustatytas vidinio suderintumo metodu, Cronbach's alpha 0,84. Atlikus tiriančiąją faktoriinę analizę išskirti trys faktoriai, bet pastebėta, kad kai kurie teiginiai juose turi labai mažus svorius arba pagal prasmę nėra tinkami faktoriui, todėl buvo pašalinti (pašalinti teiginiai ir jų svoriai faktoriuose pateikiami antrame priede). Galutinėje versijoje liko 20 teiginių, KMO=0,348, $p < 0,001$, pagal išskirtus faktorius sudarytos trys subskalės. Požiūrio į agresiją prieš gyvūnus faktorius paaiškina 28,69% duomenų sklaidos, faktorių svoriai svyruoja nuo 0,48 iki 0,89. Požiūrio į žodinę agresiją faktorius paaiškina 19,36% duomenų sklaidos, faktorių svoriai jame svyruoja nuo 0,61 iki 0,81. Požiūrio į fizinę agresiją faktorius paaiškina 10,93% duomenų sklaidos, faktorių svoriai jame - nuo 0,45 iki 0,85.

Atlikus tyrimą su 20 teiginių versija bei didesne intimi (N=146) vėl buvo patikrintas PAS skalės patikimumas, Cronbach's alpha 0,85. Taip pat buvo atliekama patvirtinančioji faktoriinė analizė. Teiginių svoriai faktoriuose pateikiami 2 lentelėje, $\chi^2=340,85$, $df=167$, $p < 0,001$, TLI=0,80, CFI=0,83, RMSEA=0,09. Matyti, kad turimas subskalių modelis nėra geras, kai kurie teiginiai faktoriuje turi labai mažą svorį. Gali būti, kad pokyčiams įtakos turėjo gerokai didesnė imtis nei bandomajame tyrime.

2 lentelė. *Požiūrio į agresiją skalės teiginių svoriai faktoriuose naudojant patvirtinančią faktoriinę analizę*

Tiriami faktoriai	Teiginiai	Teiginių svoriai faktoriuje (N=146)
Požiūris į agresiją prieš gyvūnus	Tik gavęs fizinę bausmę gyvūnas supras, ką padarė ne taip.	0,75
	Niekada nemuštas gyvūnas nesupras, kas jo šeimininkas.	0,80
	Tik mušimas gali padaryti gyvūną paklusnų.	0,74
	Nieko tokio trenkti gyvūnui norint, kad jis atstotų.	0,73
	Gyvūnas gali visko išmokti ir negaudamas nei vienos bausmės. *	0,27
	Gyvūnai nesupranta žodžių, todėl juos mokant reikalingos fizinės bausmės.	0,82
	Jei gyvūnas neklauso, galima ant jo rėkti, kad pradėtų klausyti.	0,65
	Jei gyvūnas rodo agresiją, į tai reaguoti reikėtų mušimu.	0,66
Požiūris į žodinę agresiją	Nieko baisaus kartais pašėpiančiai kalbėti apie žmones.	0,53
	Galima nesisveikinti su žmogumi, ant kurio pykstu.	0,35
	Rėkimas - priimtinas būdas išreikšti pyktį.	0,49
	Galima ignoruoti kito prašymą ką nors padaryti, jei man tai naudinga.	0,57
	Grasinimas - efektyvus būdas gauti tai, ko noriu.	0,61
	Galima pašiepti žmones, kai jie to negirdi.	0,48

	Kai kurie žmonės nusipelno būti iškeikti.	0,57
	Šaukimas ir rėkimas - tai tiesiog bendravimo būdas.	0,49
	Turiu teisę įžeisti kitą, jei jis pirmas įžeidė mane.	0,64
	Nieko tokio trenkti kitam žmogui, jei jis mane įžeidė.	0,68
Požiūris į fizinę agresiją	Jei kas nors man trenkė, turiu trenkti atgal.	0,58
	Nėra pakankamo pateisinimo, kodėl būtų galima trenkti žmogui. *	0,04

Pastaba. * pažymėti teiginiai koduojami juos apverčiant.

Tyrimui buvo sukurta Suvokto bausmės vertinimo skalė. Jai sukurti buvo pasinaudota priega prie nuasmenintų bylų nuosprendžių per liteko.teismai.lt svetainę. Buvo atrinkta 10 nuosprendžių, jie sutrumpinti taip, kad liktų tik bylos esmė (kaip ir kokia nusikalstama veika padaryta) ir bausmė, kuria nuteistajam paskyrė teismas. Tuomet klausiama respondento nuomonės, ar bausmė jam atrodo pakankama. Tai įvertinti reikia 4 balų Likerto skalėje nuo 1 - „ne“ iki 4 - „taip“. Rezultatas - suminis įvertis, kuo jis didesnis, tuo asmuo labiau linkęs sutikti su teismo sprendimu. Bandomo tyrimo metu (N=26) atlikta tiriančioji faktorinė analizė leido išskirti du faktorius, tačiau ne visi teiginiai juose turėjo pakankamus svorius, todėl galutinėje versijoje liko tik 6 (tai reiškia, kad ir 6 istorijos, jos pateikiamos pirmame priede). Pirmas faktorius (bausmės dėl agresijos prieš žmones vertinimas) paaiškina 41,11% duomenų sklaidos, faktorių svoriai jame pasiskirstę nuo 0,73 iki 0,79. Antras faktorius (bausmės dėl agresijos prieš gyvūnus vertinimas) paaiškina 20,97% duomenų sklaidos, faktorių svoriai jame nuo 0,64 iki 0,84. KMO=0,41, $p < 0,001$. Vidinio suderintumo metodu nustatytas skalės patikimumas, Cronbach's alpha 0,7.

Atlikus tyrimą su 6 istorijų versija bei didesne imtimi (N=146) vėl buvo patikrintas SBV skalės patikimumas, Cronbach's alpha 0,67. Taip pat buvo atliekama patvirtinančioji faktorinė analizė. Teiginių svoriai faktoriuose pateikiami 3 lentelėje, $\chi^2=4,46$, $df=8$, $p=0,81$, TLI=1, CFI=1, RMSEA=0, turimas subskalių modelis priimtinas.

3 lentelė. *Suvokto bausmės vertinimo istorijų svoriai faktoriuose naudojant patvirtinančią faktorinę analizę*

Tiriami faktoriai	Istorijos	Istorijų svoriai faktoriuje (N=146)
Agresija, nukreipta į žmones	Algio istorija	0,45
	Audriaus istorija	0,49
	Adomo istorija	0,62
Agresija, nukreipta į gyvūnus	Egidijaus istorija	0,47
	Kosto istorija	0,64
	Gyčio istorija	0,51

Šalia kiekvienos Suvokto bausmės vertinimo skalės istorijos bandomojo tyrimo metu buvo klausama, kodėl asmuo mano, kad skirta bausmė pakankama ar nepakankama. Analizuojant atsakymus buvo gauti keli dažniausiai pasitaikantys, todėl vėlesniame tyrime klausimas reformuluotas į uždarą: kuris veiksnys turėjo daugiausiai įtakos tokiam vertinimui. Pateikti galimi atsakymo variantai: nuteistasis gailisi; nuteistasis buvo išprovokuotas; nuteistasis nusikalstamą veiką padarė netyčia, nenorėdamas; nuteistasis nusikalstamą veiką padarė tyčia; didelė tikimybė, kad nuteistasis ateityje vėl nusikals; tokia bausmė neprivers nuteistojo susimąstyti ir keistis; reikėtų individualizuoti bausmę (pvz. įpareigoti lankyti elgesio keitimo programas, gydytis nuo alkoholizmo ir pan.); kita (įrašykite).

Tyrimo eiga

Sukurta internetinė anketa, kurios nuoroda patalpinta socialiniuose tinkluose, jų naudotojai buvo kviečiami užpildyti anketą ir sudalyvauti tyrime. Prieš pradėdant pildyti anketą dalyviai buvo informuojami, kad anketa skirta pilnamečiams, taip pat kad nerekomenduojama jos pildyti itin jautrios psichikos asmenims. Tuomet trumpai aprašomas tyrimo tikslas bei tai, kad anketos anoniminės (jose nebuvo prašoma asmeninių duomenų, leidžiančių identifikuoti asmenis), o rezultatai bus naudojami tik tyrimo tikslais.

Duomenų analizė

Gauti rezultatai buvo apdorojami Microsoft Office Excel, IBM SPSS Statistics 22 ir IBM SPSS Amos 26 Graphics programomis. Kintamieji: Agresijos klausimyno įvertis; Požiūrio į agresiją skalės įvertis; Suvokto bausmės vertinimo skalės bei dviejų jos subkalių įverčiai.

Patikrintas instrumentų (Agresijos klausimyno, Požiūrio į agresiją ir Suvokto bausmės vertinimo skalių) vidinis suderintumas, paskaičiuota Cronbach's alpha, atlikta patvirtinančioji faktorinė analizė. Vienos Suvokto bausmės vertinimo subskalės įverčiai buvo pasiskirstę nenormaliai, todėl duomenys buvo normalizuoti taikant kvadratinės šaknies transformacijos metodą. Likusieji kintamieji pasiskirstę normaliai, todėl taikyti tiek parametrinės, tiek neparametrinės statistikos metodai. Paskaičiuotos Spearman koreliacijos tarp kintamųjų, vidurkių palyginimai taikant Studento t testus priklausomoms ir nepriklausomoms imtims, vienfaktorinė dispersinė analizė, dažnių lentelės, daugialypės regresijos metodas.

Rezultatai

Norint išsiaiškinti, ar skiriasi žmonių, pasižyminčių maža, vidutine ir didele agresija, suvoktas bausmės vertinimas, pirmiausia buvo sudarytos trys tiriamųjų grupės (mažos, vidutinės, didelės agresijos), tam buvo pasinaudota 33 ir 66 procentiliu. Tuomet atlikta vienfaktorinė dispersinė analizė. Tikrinta, ar skiriasi žmonių, pasižyminčių maža, vidutine ir didele agresija suvoktas bausmės vertinimas, rezultatai pateikiami 4 lentelėje. Rezultatai rodo, kad grupės tarpusavyje nesiskiria ir bausmes vertina panašiai.

4 lentelė. *Žmonių, pasižyminčių maža, vidutine ir didele agresija, suvokto bausmės vertinimo palyginimas*

	Maža agresija (n=43)	Vidutinė agresija (n=52)	Didelė agresija (n=51)	F	df	p
	M (SD)	M (SD)	M (SD)			
Bausmės vertinimas	14,58 (4,09)	14,40 (4,00)	12,78 (3,99)	2,98	2	0,054

Tyrime taip pat buvo siekta išsiaiškinti, ar skiriasi žmonių, pasižyminčių neigiamu, vidutiniu ir teigiamu požiūriu į agresiją, suvoktas bausmės vertinimas. Iš pradžių nustatius 33 ir 66 procentilius buvo sudarytos 3 požiūrio į agresiją grupės. Tuomet duomenys analizuoti su vienfaktorine dispersine analize. Rezultatai pateikiami 5 lentelėje, reikšmingų skirtumų rasti nepavyko, visos grupės bausmes vertina panašiai.

5 lentelė. *Žmonių, pasižyminčių neigiamu, vidutiniu ir teigiamu požiūriu į agresiją, suvokto bausmės vertinimo palyginimas*

	Neigiamas požiūris (n=47)	Vidutinis požiūris (n=48)	Teigiamas požiūris (n=51)	F	df	p
	M (SD)	M (SD)	M (SD)			
Bausmės vertinimas	13,72 (3,97)	14,29 (4,15)	13,67 (4,08)	0,35	2	0,71

Tyrime norėjome sužinoti, ar skiriasi nukentėjusių ir nenukentėjusių nuo nusikalstamų veikų žmonių suvoktas bausmės vertinimas. Tam taikytas studento t kriterijus nepriklausomoms imtims. Rezultatai pateikiami 6 lentelėje, reikšmingų skirtumų rasti nepavyko, abiejų grupių bausmės vertinimas panašus.

6 lentelė. *Nukentėjusių ir nenukentėjusių nuo nusikalstamų veikų žmonių suvokto bausmės vertinimo palyginimas*

	Nukentėję (n=30)	Nenukentėję (n=116)	t	df	p
	M (SD)	M (SD)			
Bausmės vertinimas	13,47 (4,56)	14 (3,96)	-0,64	144	0,38

Siekiant nustatyti, ar yra ryšiai tarp amžiaus, išsilavinimo ir agresijos, požiūrio į ją bei suvokto bausmės vertinimo buvo naudota Spearman koreliacija (amžiaus ir išsilavinimo pasiskirstymas buvo nenormalus). Rezultatai pateikiami 7 lentelėje. Ryšių tarp amžiaus ir agresijos bei suvokto bausmės vertinimo rasti nepavyko, tačiau aptiktas statistiškai reikšmingas teigiamas ryšys tarp amžiaus ir požiūrio į agresiją. Tai reiškia, kad kuo didesnis amžius, tuo asmuo palankiau žiūri į agresiją. Taip pat buvo nustatyti statistiškai reikšmingi neigiami ryšiai tarp išsilavinimo ir agresijos bei požiūrio į ją ir teigiamas ryšys tarp išsilavinimo ir suvokto bausmės vertinimo. Vadinasi, kuo aukštesnis asmens išsilavinimas, tuo mažesne agresija jis pasižymi, jo požiūris į agresiją labiau neigiamas, taip pat jis labiau linkęs vertinti bausmes kaip nepakankamas.

7 lentelė. *Ryšiai tarp amžiaus ir agresijos, požiūrio į agresiją bei suvokto bausmės vertinimo.*

	Agresija	Požiūris į agresiją	Bausmės vertinimas
Amžius	-0,15	0,25**	0,08
Išsilavinimas	-0,22**	-0,23**	0,17*

Pastaba. * $p < 0,05$; ** $p < 0,01$.

Tyrime buvo bandyta išsiaiškinti, ar skiriasi agresija, požiūris į ją ir suvoktas bausmės vertinimas pagal tai, kur asmuo praleido didžiąją dalį savo gyvenimo. Tam naudota vienfaktorinė dispersinė analizė, rezultatai pateikiami 8 lentelėje. Gautas statistiškai reikšmingas skirtumas tarp žmonių, didžiąją gyvenimo dalį praleidusių dideliame mieste ir mažame miestelyje, požiūrio į agresiją. Tų, kurie daugiausiai laiko praleido mažame miestelyje požiūris į agresiją palankesnis nei tų respondentų, kurie daugiausiai laiko praleido dideliame mieste.

8 lentelė. *Agresijos, požiūrio į agresiją ir suvokto bausmės vertinimo palyginimas pagal gyvenamąją vietą.*

	Didelis miestas (n=40)	Mažas miestelis (n=90)	Kaimas (n=16)	F	df	p
	M (SD)	M (SD)	M (SD)			
Agresija	71,80 (15,75)	76,78 (15,56)	69,06 (12,66)	2,62	2	0,08

Požiūris į agresiją	33,18 (4,57)	37,57 (7,75)	37,88 (8,29)	5,70	2	0,004
Bausmės vertinimas	14,58 (4,17)	13,51 (4,02)	14,31 (4,19)	1,04	2	0,36

Pastaba. Statistiškai reikšmingi rezultatai pažymėti paryškintu šriftu.

Bandant nustatyti, kokie veiksniai geriausiai nuspėja suvoktą bausmės vertinimą, naudota daugialypė regresija. Į modelį buvo įtraukta agresija, požiūris į agresiją, amžius, išsilavinimas, lytis, ar asmuo buvo nukentėjęs nuo nusikalstamos veikos ir kur jis praleido didžiąją dalį gyvenimo. Pastebėta, kad regresijos modelis duomenims netinka, nerasta jokių statistiškai reikšmingų ryšių ($p=0,18$), itin mažas determinacijos koeficientas ($R^2=0,07$). Bandant modelį koreguoti po vieną šalinant kintamuosius situacija nepagerėjo, todėl galima teigti, kad nei vienas iš tyrime matuotų kintamųjų negali nuspėti suvokto bausmės vertinimo.

Tyrimo metu taip pat bandyta išsiaiškinti, kokie veiksniai vertinant bausmę svarbiausi kada nors nuo nusikalstamos veikos nukentėjusiems ir nenukentėjusiems asmenims. Tam naudotos dažnių lentelės, palyginta, ką respondentai įvardina kaip svarbiausius veiksnius vertinant bausmę, rezultatai pateikiami 10 lentelėje. Matyti, kad dažniausiai tiek nukentėję, tiek nenukentėję nuo nusikalstamų veikų asmenys svarbiausiais įvardina tuos pačius veiksnius. Išimtimi tapo Gyčio istorija ir jo bausmės vertinimo veiksniai, kuomet nukentėję nuo nusikalstamų veikų asmenys labiausiai atkreipė dėmesį į tai, kad nuteistasis gailisi, o nenukentėję - kad jis nusikalstamą veiką padarė tyčia.

9 lentelė. *Nukentėjusių ir nenukentėjusių nuo nusikalstamos veikos svarbiausiais įvardinami veiksniai vertinant bausmę.*

	Algio istorija		Egidijaus istorija		Audriaus istorija		Kosto istorija		Adomo istorija		Gyčio istorija	
	Nukentėję (n=30)	Nenukentėję (n=116)	Nukentėję (n=30)	Nenukentėję (n=116)	Nukentėję (n=30)	Nenukentėję (n=116)	Nukentėję (n=30)	Nenukentėję (n=116)	Nukentėję (n=30)	Nenukentėję (n=116)	Nukentėję (n=30)	Nenukentėję (n=116)
Nuteistasis gailisi	2	16	2	8	3	3	2	15	6	15	8	20
Nuteistasis buvo išprovokuotas		3		1	1	5	3	13	8	39	6	19
Nuteistasis nusikaltimą padarė netyčia, nenorėdamas	2	7		4		3	1	3		4		5
Nuteistasis nusikaltimą padarė tyčia	3	11	10	33	11	39	11	42	3	15	5	30

Didelė tikimybė, kad nuteistasis ateityje vėl nusikals	7	21	4	15	6	22	6	14	6	9	6	15
Tokia bausmė neprivers nuteistojo susimąstyti ir keistis	3	20	7	29	3	20	3	22	4	14	1	15
Reikėtų individualizuoti bausmę (pvz. įpareigoti lankyti elgesio keitimo programas, gydytis nuo alkoholizmo ir pan.)	13	34	5	24	4	22	4	6	2	19	4	8

Pastaba. Lentelėje nurodoma, kaip dažnai respondentai pasirinko tam tikrą atsakymą, dažniausias pasirinkimas pažymėtas paryškintu šriftu

Siekiant nustatyti, ar skiriasi bausmės vertinimas, kai agresija buvo nukreipta prieš žmones ir prieš gyvūnus, taikytas studento t kriterijus priklausomoms imtims. Rezultatai pateikiami 11 lentelėje. Nustatyta, kad respondentai bausmę, paskirtą už agresiją prieš žmones, labiau linkę vertinti kaip nepakankamą negu bausmę, paskirtą už agresiją prieš gyvūnus.

10 lentelė. *Suvoktas bausmės vertinimas, kai agresija nukreipta prieš žmones ir prieš gyvūnus*

	Agresija prieš žmones	Agresija prieš gyvūnus	t	df	p
	M (SD)	M (SD)			
Bausmės vertinimas	7,76 (2,46)	6,13 (2,32)	7,93	145	<0,001

Pastaba. Statistiškai reikšmingi rezultatai pažymėti paryškintu šriftu.

Bandant išsiaiškinti, ar yra ryšys tarp agresijos bei požiūrio į ją ir suvokto bausmės vertinimo taikyta Pearsono koreliacija. Reikšmingo ryšio tarp agresijos ir suvokto bausmės vertinimo nepastebėta ($r=-0,16$, $p=0,05$), taip pat nerasta ryšio tarp požiūrio į agresiją ir suvokto bausmės vertinimo ($r=-0,04$, $p=0,65$)

Rezultatų aptarimas

Tyrimė nustatė, kad asmenų su skirtingu agresijos lygiu bei skirtingu požiūriu į agresiją suvoktas bausmės vertinimas nesiskiria tarpusavyje. Tai rodo, kad šie veiksniai tame neturi reikšmės. Teorinėje dalyje minėjome, kad vienas iš svarbių komponentų tam, ar bausmė bus suprasta kaip teisinga, yra procedūrinis teisingumas. Tyrimo dalyviams pateiktose istorijose nebuvo su juo susijusių aspektų, be to, patys dalyviai tiesiogiai aprašomose situacijose nedalyvavo, vertino jas kaip trečia, nepriklausoma šalis. Įtakos rezultatams galėjo turėti ir pačios agresijos, būdingos respondentams pobūdis. Pateiktose situacijose nuteistieji su savo aukomis daugeliu atvejų elgėsi gana žiauriai. Atsižvelgus į tai, kad beveik visi tyrimo dalyviai nebuvo teisti, daugelis turėjo aukštesnį išsilavinimą, mažai tikėtina, kad jiems būdingas agresijos lygis panašus į tą, kuriuo pasižymi nuteistieji iš istorijų. Dėl to galima daryti prielaidą, kad respondentai nesuitapatino su istorijos veikėju - nuteistuoju, ko pasekoje nebuvo itin suinteresuoti, kokią bausmę jis gaus. Panašiai teigia ir Miller su kolegomis, pasak kurių suvokiamas (subjektyvus) artumas su nusikalstama veika turi didesnę reikšmę sprendžiant dėl nuteistojo bausmės nei objektyvus artumas (Miller, Rossi, & Simpson, 1986). Be to, tiriamieji nežinojo, kad aprašytos situacijos ir jų veikėjai realūs. Šios informacijos žinojimas galėjo paskatinti suinteresuotumą dėl skiriamos bausmės.

Rezultatai parodė, kad nukentėjusių ir nenukentėjusių nuo nusikalstamų veikų asmenų suvoktas bausmės vertinimas nesiskyrė. Kitame tyrimė buvo lygintas nukentėjusių ir nuteistųjų bausmės ir paties proceso vertinimas, tačiau skirtumų tarp grupių taip pat nepastebėta (Haynes & Cares, 2015). Žinoma, tarpusavyje šių tyrimų rezultatus lyginti sudėtinga ne tik dėl imties skirtumo, bet ir dėl to, kad jie buvo atlikti skirtingose šalyse, kur teisinė sistema taip pat skirtinga. Mūsų tyrimė respondentų vertinimas galėjo nesiskirti dėl jau minėto neįsitraukimo į istoriją, nesuitapatavimo su jos veikėjais. Be to, istorijos neatskleidė, kaip bausmę vertina nuteistasis bei nukentėjusysis, kas galėjo būti svarbu. Gromet su kolegomis savo tyrimuose nustatė, kad nukentėjusiųjų pasitenkinimas bausme, palyginti su nepasitenkinimu, sumažina žmonių, nedalyvaujančių teisiame procese, norą siekti didesnės bausmės teisės pažeidėjui nepaisant nusikalstamos veikos sunkumo (Gromet, Okimoto, Wenzel, & Darley, 2012).

Huesmann ir kolegų atliktas tyrimas parodė, kad agresiją galima laikyti stabiliu bruožu. Darydami longitudinalinį tyrimą autoriai nustatė, kad agresyvesni aštuonmečiai išliko agresyvesni ir trisdešimties (Huesmann, Eron, Lefkowitz, & Walder, 1984). Prisiminkime šio tyrimo rezultatus, kad didesnis amžius siejamas su didesne agresija. Jei manysime, kad agresija yra daugiau ar mažiau stabili, tai reikštų, kad vyresnės kartos žmonės ir anksčiau turėjo tokį patį agresijos lygį. Galima galvoti apie kartų skirtumus, kas galėjo turėti tam įtakos. Viena iš priežasčių galėtų būti

besikeičiantis visuomenės požiūris į tarpasmeninius santykius bei vaikų auklėjimą. Anksčiau agresija buvo savaime suprantama reakcija, būdas išlikti, apginti save. Dabar už stipriau išreikštą agresiją galima susilaukti nemalonumų, apsiginti žmonės mokosi kreipdamiesi pagalbos. Žinoma, negalima atmesti galimybių, kad yra trečias veiksnys, nulemiantis rastą amžiaus ir agresijos ryšį.

Tyrimė nustatyta, kad žmonės, didžiąją gyvenimo dalį praleidę mažame miestelyje, agresiją vertina palankiau nei tie, kurie didžiąją gyvenimo dalį praleido dideliame mieste. Gali būti, kad mažo miestelio gyventojai lėčiau priima pokyčius, kuriuos prieš tai trumpai aptarėme - pastaruoju metu jau nėra norma reikšti agresiją įvairiose situacijose. Tam, kad pasikeistų elgesys, pirmiausia turėtų pasikeisti požiūris. Taip pat mažesniuose miesteliuose įprastai gyventojų skaičius taip pat mažesnis, taigi ištikus nelaimėi asmuo gali turėti mažiau galimybių kreiptis pagalbos į kitus. Tai gali skatinti teigiamesnę agresijos vertinimą ir manymą, kad ji gali būti naudinga.

Tyrimo rezultatai taip pat parodė, kad kuo aukštesnis išsilavinimas, tuo mažesnė agresija, požiūris į ją neigiamesnis, o bausmės labiau vertinamos kaip nepakankamos. Dažniausiai išsilavinimas siejamas su platesniu mąstymu, geresniu pažinimu. Labiau išsilavinę žmonės dažnai turi didesnę elgesio strategijų bagažą, taigi būdami tam tikroje situacijoje vietoj agresyvaus elgesio gali rinktis kitą reagavimo būdą. Kadangi agresiją jie labiau linkę vertinti neigiamai, natūralu, kad siekia griežtesnių bausmių už agresyvias nusikalstamas veikas.

Nors tyrimė nepavyko sudaryti modelio, kuris galėtų nuspėti suvoktą bausmės vertinimą, gali būti, kad tam buvo pasirinkti netinkami veiksniai. Jau minėjome, kad jį gali nulemti daug veiksnių bei jų kombinacijos, taigi reikėtų apsvarstyti, kokius veiksnius būtų galima įtraukti tolesniuose tyrimuose. Pavyzdžiui, Hawkins savo tyrimė aptiko, kad bausmės vertinimas priklauso nuo nusikaltėlio rasės, pajamų bei padarytos nusikalstamos veikos pobūdžio (Hawkins, 1980). Kitas tyrimas atskleidžia, kad nusikalstamos veikos vertinimas priklauso ne tik nuo jos pobūdžio, bet ir nuo vertintojo amžiaus (buvo lygintos 15 - 18 metų ir 18 - 22 metų tiriamųjų grupės) (Einat & Herzog, 2011). Taip pat galima svarstyti apie tyrimo strategijos korekciją, pavyzdžiui, tikslingai pasirenkant respondentus ir sudarant dvi grupes - nuteistųjų ir nukentėjusiųjų. Gali būti, kad tokie priešingi statusai atskleistų skirtumus vertinant bausmę. Taip pat reikėtų bandyti tobulinti instrumentus, t.y. kad pateikiamos istorijos būtų labiau įtraukiančios, su daugiau detalių apie nuteistąjį ir nukentėjusįjį bei patį bylos nagrinėjimo procesą.

Respondentų klausiant, kokie veiksniai jiems svarbiausiai vertinant bausmę, tiek nukentėję, tiek nenukentėję nuo nusikalstamų dažniausiai įvardindavo tai, kad nuteistasis taip pasielgė tyčia. Taip pat žmonės neretai linkę siūlyti papildomus įpareigojimus nuteistiesiems, pavyzdžiui, lankytis elgesio keitimo programose ar gydytis nuo priklausomybės alkoholiui, kas leistų labiau individualizuoti bausmę. Įdomu tai, kad abiejų grupių tiriamųjų atsakymai apie svarbiausius

veiksnius vertinant istorijas dažniausiai sutapo, išimtimi tapo tik paskutinė, Gyčio istorija. Nukentėję nuo nusikalstamos veikos dažniau atkreipė dėmesį į tai, kad nuteistasis gailisi, tuo tarpu nenukentėję kaip svarbiausią dažniau įvardino tyčios aspektą. Ši istorija išsiskyrė tuo, kad joje minimas mažametis vaikas, gali būti, kad tai turėjo įtakos ir bausmės vertinimui. Taip pat matyti, kad tą skaitydami pačią istoriją respondentai dėmesį sutelkia į skirtingus dalykus, pavyzdžiui, vieni mano, kad veika padaryta tyčia, kiti - kad netyčia ir pan. Ateityje būtų įdomu panagrinėti tokius skirtumus, gali būti, kad išryškėtų tai lemiantys individualūs veiksniai.

Atlikus tyrimą taip pat buvo rasta, kad žmonės labiau linkę vertinti bausmę kaip nepakankamą, kai ji skiriama už agresiją prieš žmones, negu tuomet, kai ji skiriama už agresiją prieš gyvūnus. Gali būti, kad tam įtakos turėjo suvoktos žalos vertinimas. Kadangi žmogus laikomas pranašesniu, labiau išsivysčiusiu už gyvūnus, taigi ir bausmė už žalą jam turėtų būti griežtesnė. Žvelgiant iš nusikalstamos veikos pobūdžio perspektyvos, nusikaltimai žmogaus sveikatai bei gyvybei dažnai priskiriami prie sunkesnių nusikalstamų veikų, taigi yra baudžiami griežčiau.

Nors tirtoje imtyje nepavyko nustatyti ryšio tarp agresijos bei požiūrio į ją ir suvokto bausmės vertinimo, rezultatų generalizuoti nereikėtų, o tyrimus šioje srityje reikėtų tęsti. Gali būti, kad ryšius aptikti sutrukdė tyrimo ribotumai - tobulintini instrumentai, ganėtinai homogeniška imtis, pasirinkta tyrimo strategija. Patobulinus instrumentus, į imtį įtraukus nuteistuosius, pridėjus daugiau kintamųjų būtų vertinga tyrimą pakartoti ir patikrinti, ar rezultatai tokiu atveju nepasikeistų. Taip pat būtų naudinga panagrinėti, ar visi žmonės vienodai suvokia bausmės paskirtį, kadangi kai kurie autoriai aptinka bausmės tikslų suvokimo skirtumus tarp lyčių, taip pat tarp nuteistųjų ir nukentėjusių (Haynes & Cares, 2015).

Išvados

1. Žmonių, pasižyminčių maža, vidutine ir didele agresija, suvoktas bausmės vertinimas tarpusavyje nesiskiria.
2. Žmonių, pasižyminčių neigiamu, vidutiniu ir teigiamu požiūriu į agresiją suvoktas bausmės vertinimas tarpusavyje nesiskiria.
3. Nukentėjusių nuo nusikalstamų veikų asmenų suvoktas bausmės vertinimas nesiskiria nuo tų, kurie nėra nukentėję nuo nusikalstamų veikų.
4. Nustatytas ryšys tarp amžiaus ir agresijos - vyresni žmonės pasižymi didesne agresija.
5. Žmonių, didžiąją gyvenimo dalį praleidusių mažame miestelyje, požiūris į agresiją palankesnis nei tų, kurie didžiąją gyvenimo dalį praleido dideliame mieste.
6. Nustatyti ryšiai tarp išsilavinimo ir agresijos, požiūrio į ją bei suvokto bausmės vertinimo. Kuo aukštesnis išsilavinimas, tuo mažesnė agresija, požiūris į ją neigiamesnis, o bausmės labiau vertinamos kaip nepakankamos.
7. Bausmė už agresiją prieš žmones vertinama kaip labiau nepakankama lyginant su bausme už agresiją prieš gyvūnus.
8. Ryšio tarp agresijos bei požiūrio į ją ir suvokto bausmės vertinimo nustatyti nepavyko.

Literatūra

- Björkqvist, K., Österman, K., & Kaukiainen, A. (1992). The Development of Direct and Indirect Aggressive Strategies in Males and Females. *Of Mice and Women*, 51–64.
doi:10.1016/b978-0-12-102590-8.50010-6
- Björkqvist, K. (1994). Sex Differences in Physical, Verbal, and Indirect Aggression: A Review of Recent Research. *Sex Roles* 30(3/4), 177-178.
- Bushman, B. J., & Cooper, H. M. (1990). Effects of alcohol on human aggression: An integrative research review. *Psychological Bulletin*, 107(3), 341–354. doi:10.1037/0033-2909.107.3.341
- Buss, A. H., & Perry, M. (1992). The Aggression Questionnaire. *Journal of Personality and Social Psychology*, 63(3), 452-459.
- Einat, T., & Herzog, S. (2011). Understanding the relationship between perceptions of crime seriousness and recommended punishment: an exploratory comparison of adults and adolescents. *Criminal Justice Studies*, 24(1), 3–21. doi:10.1080/1478601x.2011.544183
- Esbec, E., & Echeburua, E. (2010) Violence and personality disorders: clinical and forensic implications. *Actas Esp Psiquiatr* 38(5), 249-261.
- Gromet, D. M., Okimoto, T. G., Wenzel, M., & Darley, J. M. (2012). A victim-centered approach to justice? Victim satisfaction effects on third-party punishments. *Law and Human Behavior*, 36(5), 375-389.
- Haynes, S. H., & Cares, A. C. (2015). Victims' and Offenders' Views About Crime and Justice. *Sociological Focus*, 48(3), 228–248. doi:10.1080/00380237.2015.1039420
- Hawkins, D. F. (1980). *Perceptions of punishment for crime*. *Deviant Behavior*, 1(2), 193–215. doi:10.1080/01639625.1980.9967522
- Huesmann, L. R., Eron, L. D., Lefkowitz, M. M., & Walder, L. O. (1984). Stability of aggression over time and generations. *Developmental Psychology*, 20(6), 1120-1134.
- Justickis, V. ir Valickas, G. (2006). *Procedūrinis teisingumas Lietuvos kriminalinėje justicijoje*. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras.
- Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas (2003). 41 straipsnis. *Bausmė ir jos paskirtis*. Paimta iš: <http://www.infolex.lt/ta/66150:str41>
- Lillard, C. M., Johnson, J. C., & Vitacco, M. J. (2017). Psychopathy and Violence. *The Wiley Handbook of Violence and Aggression*, 1-12.
- Miller, J. L., Rossi, P. H., & Simpson, J. E. (1986). Perceptions of Justice: Race and Gender Differences in Judgments of Appropriate Prison Sentences. *Law & Society Review*, 20(3), 313-334.

Suslavičius, A. ir Valickas, G. (1999). *Socialinė psichologija teisėtvarkos darbuotojams*. Vilnius: Lietuvos teisės akademija.

Valickas, G., Justickis, V., Vanagaitė, K. ir Voropaj, K. (2013). *Procedūrinis teisingumas ir žmonių pasitikėjimas teisėsaugos pareigūnais bei institucijomis*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.

Venslauskaitė, G. I. (1999). J. Rawlso „Teisingumo teorijos“ pagrindinių nuostatų analizė. *Problemos* 55, 74-82.

Žukauskienė, R. (1999). Fizinė, verbalinė ir netiesioginė agresija: skirtumai tarp lyčių. *Psichologija* 19, 98-107.

Pirmas priedas

Suvoktam bausmės vertinimui naudotos istorijos

Algis, būdamas apsvaigęs nuo alkoholio, asmeninio konflikto metu, nužudė Juozą, tyčia sudavė pastarajam daugybinius smūgius rankomis ir kojomis į galvos sritį ir kitas kūno vietas, po ko nuo galvos sumušimo nukentėjusysis vietoje mirė. Algis kaltu prisipažino ir parodė, kad su nukentėjusiuoju Juozu nuo vaikystės buvo kaimynai, draugavo, kartu atlikinėjo bausmę. Iš įkalinimo įstaigos buvo paleistas, su Juozu susitiko tą pačią dieną, jis gyveno per kelią nuo jo. Tą dieną kartu gėrė alkoholinius gėrimus. Kitą dieną su Juozu visą dieną gėrė prie parduotuvės, išgėrė tris butelius degtinės. Vakare grįžo pas Juozą namo, kur gėrė alų ir vyną, ten buvo jo motina ir brolis Rimas, jie gėrė kartu su jais. Begeriant susipyko su Juozu, jam trenkė rankomis į veidą, kojomis spyrė į pilvą ir į šonus. Susipyko dėl to, kad Juozas geria, muša savo motiną, tai yra matęs kelis kartus. Juozas išgėręs būdavo agresyvus. Jis Algiui smūgių nesudavė. Sumuštą Juozą paguldė į lovą, po to dar gėrė su jo motina ir broliu, paskui išėjo namo. Motina lyg sakė, kad nemuštų Juozo, o brolis pasakė motinai, jog Juozas vertas, nes užsidirbo, kad gautų. Kitą dieną iš Martyno Algis sužinojo, kad Juozas mirė, išsigando, slapstėsi, po 2 savaitių jį sulaikė. Dėl padaryto nusikaltimo gailisi, viskas įvyko dėl girtumo.

Teismas nusprendė paskirti dvylikos metų laisvės atėmimo bausmę. Tris metus bausmės atlikti kalėjime, likusius - pataisos namuose.

Kaltinamasis Audrius savo gyvenamojo namo virtuvėje būdamas apsvaigęs nuo alkoholio veikdamas itin žiauriai kirvio ašmenimis ir pentimi tyčia sudavė penkiolika smūgių į galvą ir keturis smūgius į rankas lovoje miegojusiam Antanui, dėl ko nukentėjusysis mirė įvykio vietoje. Kaltinamasis Audrius bylos nagrinėjimo metu kaltu visiškai prisipažino ir parodė, kad su nukentėjusiuoju Antanu buvo geri pažįstami, kartu dažnai išgerdavo. Tą dieną jis susiginčijo su Antanu ir šis jam du ar tai tris kartus ranka sudavė per veidą. Vakare pas Audrių atėjo Antanas su Jonu ir atsinešė du butelius vyno. Begeriant vyną tarp jo ir Antano vėl kilo konfliktas, kurio metu šis kirto jam ranka. Netrukus Jonas išėjo namo, o Antanas atsigulė virtuvėje ant lovos, pasakęs, kad kuomet prabus, vėl gaus. Audrius suprato, kad Antanas prabudęs jį sumuš. Jis supyko, kad per dieną du kartus buvo sumuštas ir įsitikinęs, kad Antanas jau miega, pasiėmė virtuvėje prie krosnies buvusį kirvį ir keturis kartus kirto šiam į galvą. Po suduotų smūgių jis išėjo į kiemą ir netrukus grįžęs pamatė, kad Antanas dar gyvas, todėl norėdamas šį „dabaigti“, tuo pačiu kirviu kirto dar 5–6 kartus į galvą. Suduodamas smūgius kirviu jis norėjo nužudyti Antaną. Po to

Audrius išėjo iš namų ir nuėjęs pas kaimynus kartu begeriant pasakė, kad užmušė Antaną, tačiau šie juo nepatikėjo. Pernakvojęs pas kaimynus rytą grįžęs į namus Antaną rado kambaryje gulintį prie lovos. Antano batus ir drabužius sudėjo į konteinerį. Alkoholis turėjo įtakos šio nusikaltimo padarymui, būdamas blaivus taip nebūtų pasielgęs, gailisi dėl padaryto nusikaltimo.

Teismas nusprendė paskirti dvylikos metų laisvės atėmimo bausmę.

Adomas namuose žodinio konflikto metu seseriai Justei vieną kartą spyrė į kairę šlaunį ir vieną kartą spyrė į kairį šoną ir sukėlė nukentėjusiajai Justei fizinį skausmą. Adomas kaltau prisipažino visiškai ir paaiškino, kad gyvena su jaunesniu broliu, jo vyresnioji sesuo Justė įvykio metu laikinai gyveno kartu. Tą dieną jis buvo namuose su savo panele, žiūrėjo filmą. Justė grįžo namo, pradėjo įžeidinėti jo panelę dėl neišplautų indų, jis panelę užsistojo, seseriai pasakė apsimaminti arba jis ją išmes iš namų. Jis ir Justė išėjo į buto koridorių, barėsi. Atidaręs duris varė seserį iš buto, bet ji nėjo, stovėjo prie durų ir jį įžeidinėjo, jis seserį delnais pastūmė. Justė išėjo į namo koridorių, o Adomas užsirakino ir sėdėjo namie. Kai jo mergina turėjo važiuoti namo, ėjo palydėti iki stotelės, nepabėgo iš namų. Po įvykio su seserimi visiškai nebendravo. Papildomos apklausos metu kaltinamasis paaiškino, kad tarp jo ir sesers kilus žodiniam konfliktui dėl neišplautų indų, jis varė seserį iš namų, ji nėjo ir įžeidinėjo jį bei jo panelę, todėl jis vieną kartą spyrė Justei į kairę šlaunį. Sesuo neišėjo iš buto, todėl jis dar kartą jai spyrė ir pataikė į kairį šoną, į šonkaulius, dar delnais pastūmė seserį ir ji išėjo. Jis labai gailisi dėl to, ką padarė.

Teismas nusprendė paskirti vienerių metų ir šešių mėnesių laisvės apribojimo bausmę, kuri, pagal Baudžiamojo kodekso reikalavimus, sumažinta iki vienerių metų įpareigojant: dalyvauti smurtinį elgesį keičiančiose programose; būti namuose nuo 22.00 iki 06.00 val. ir tęsti darbą, o jo netekus – registruotis darbo biržoje.

Kaltinamasis Egidijus paėmęs šunį tris kartus trenkė jo galvą į akmenį, ko pasekoje gyvūnas žuvo. Kaltinamasis savo kaltę dėl jam pareikšto kaltinimo pripažino visiškai. Paaiškino, kad tą dieną namuose su mama vartojo alkoholį. Mama turėjo du šunis, o dar vienas, juodos spalvos, buvo priklydęs jau kelias dienas. Nesugalvojęs, kaip tuo šunimi atsikratyti, jį užmušė. Paėmė už galinių kojų ir tris sykius trenkė į akmenį. Šuo nesipriešino. Kai jis buvo nebegyvas, numetė šunį už sandėliuko ir nuėjo vėl gerti. Ką jis darė su šunimi, niekas nematė, mamai jis nieko nesakė. Vėliau tą pačią dieną pats paskambino policijai ir pranešė, kad užmušė šunį. Dėl tokio savo elgesio gailisi, blaivus nebūtų taip pasielgęs.

Teismas nusprendė paskirti šešių mėnesių viešųjų darbų bausmę, kuri, pagal Baudžiamojo kodekso reikalavimus, sumažinta iki keturių mėnesių viešųjų darbų.

Kaltinamasis Kostas daržinėje tyčia žiurkių nuodus sumaišęs su maisto produktais jais šėrė savo kates, dėl to keturios katės žuvo. Maždaug prieš pusantrų metų daržinėje rado ne savo katę. Katę pradėjo maitinti, ją priglaudė savo namuose. Po kiek laiko katė atsivedė šešis kačiukus. Po to vėl, atrodo, 6 kačiukus. Kačiukų niekam neatidavė, laikė, šėrė. Per tą laiką jų prisidaugino, nežino, kiek tiksliai turėjo kačių. Prieš du mėnesius paprašė giminaičių, kad surastų prieglaudą, kuri priglaustų katinus, nes nebepajėgė išlaikyti iš savo pensijos. Skambino į gyvūnų prieglaudą „Letenėlė“, kur pasakė, kad jie aptarnauja tik Šiaulių rajoną, ir nesutiko priglausti jo gyvūnų. Į seniūniją nesikreipė, tačiau planavo kreiptis pagalbos. Nebetvėrė, kad namuose, kieme tiek daug katinų, todėl pasiėmė nupirktus žiurkių nuodus ir sumaišė su kiaulienos faršu. Padėjo daržinėje, kur katinai gyvendavo. Uždarė duris, norėjo, kad visi katinai nugaištų. Dėl to, kad tyčia užnuodijo žiurkių nuodais maistą ir juo šėrė katinus, nuoširdžiai gailisi. Savo katinų niekada nemušė, fiziškai nekankino. Mano, kad katinai suėdę nuodus nesikankino.

Teismas nusprendė paskirti devynių mėnesių viešųjų darbų bausmę, kuri, pagal Baudžiamojo kodekso reikalavimus, sumažinta iki šešių mėnesių viešųjų darbų.

Gytis savo namuose žiauriai elgėsi su nukentėjusios Onos katinu, vardu Rainis, t. y. į laidynę įdėtu pneumatinio šautuvo šoviniu peršovė jam priekinę dešinę koją. Teisiamojo posėdžio metu kaltinamasis Gytis savo kaltę prisipažino. Jis paaiškino, kad taip pasielgė dėl savo dukters. Tą dieną jis buvo su savo mažamete dvejų metų dukra. Namų durys buvo praviros. Jis nematė, kada į jo namus pateko kaimynės Onos katinas. Kai su dukra jis ėjo pro duris, tai katinas bandė pro jas pasprukti ir tokiu būdu labai išgąsdino dukrą. Jis norėjo katiną išvartyti, bandė jį pagauti, tačiau jis pasislėpė kambaryje po lova. Jis bandė jį iš ten išvyti šluota, tačiau nepasisėkė. Tada jis paėmė laidynę, įsidėjo orinio šautuvo šovinuką ir šovė į katiną. Jis buvo labai supykęs, nes kaimynų katinas jau ne pirmą kartą ateina į jų namus ir jo negalima išvyti. Po šūvio katinas pabėgo į gatvę. Dar tą pačią dieną buvo atėjusi kaimynė, su kuria dėl katino susipyko. Gytis pripažįsta, kad pasielgė negerai, dėl to gailisi. Taip pasielgė dėl to, kad jo dukra labai išsigando.

Teismas nusprendė paskirti šešių mėnesių viešųjų darbų bausmę, kuri, pagal Baudžiamojo kodekso reikalavimus, sumažinta iki keturių mėnesių viešųjų darbų.

Antras priedas

Teiginiai, po bandomojo tyrimo pašalinti iš Požiūrio į agresiją skalės

1 lentelė. *Teiginiai, pašalinti iš Požiūrio į agresiją skalės ir jų svoriai faktoriuose*

Teiginiai	Teiginių svoriai faktoriuje (N=146)		
	Požiūris į agresiją prieš gyvūnus	Požiūris į žodinę agresiją	Požiūris į fizinę agresiją
Konflikto metu geriau nelaukti, kol man trenks, o padaryti tai pirmam.	0,35	0,08	0,2
Kilus pykčiui galima daužyti daiktus.	-0,04	0,41	-0,14
Jei žmogus išdavė, jis nusipelnė būti už tai nubaustas.	0,11	0,36	0,27
Jei žmonės leidžia, kad juos muštų, vadinasi, jie to nusipelnė.	0,31	0,53	-0,02
Fizinės bausmės gali būti viena iš auklėjimo priemonių.	0,34	0,33	0,16